

POLITIČNE ORIENTACIJE SLOVENSКИH SINDIKATOV

Gregor Tomc

Po več kot štirih desetletjih socializma so socialni akterji in mreže sindikalizma v postsocialistični Sloveniji v veliki meri odsotni ali premalo razviti. Sloj delodajalcev se šele oblikuje, medtem ko imajo predstavniki vlade in sindikatov pogosto nekompatibilne vzajemne predstave ter glede na to nerealistična vzajemna pričakovanja. Sama sindikalna scena pa je pluralistična. Večja sindikata sta konfrontacijsko oz. participativno orientirana, druga dva pa skušata vzpostaviti ekvidistanco do prevladujočih sindikatov s pretežno profesionalno orientacijo.

sindikati, konfrontacija in participacija, postsocializem

After more than four decades of socialism, social actors and the network of trade unionism are to a large extent absent or underdeveloped in post-socialist Slovenia. The strata of employees is still in the process of emerging, whereas the representatives of the government and of the trade unions often have incompatible mutual images and as a result also unrealistic expectations of each other. As for the trade union scene itself, it has become pluralist. The two largest trade unions are respectively confrontational and participative in orientation, whereas the remaining two trade unions included in our study are trying to maintain an equal distance from the two larger ones with a predominantly professional orientation.

trade unions, confrontation and participation, post-socialism

1. Uvod

Država kot najvišja oblika organiziranosti socialne skupnosti je presečišče specifičnih kulturnih orientacij njenih prebivalcev kot državljanov. Meje države se torej vzpostavljajo z relevantno kulturno in socialno državljansko dejavnostjo. Njihove izkušnje se lahko bolj ali manj prekrivajo z izkušnjami tujcev, nikoli pa ne morejo biti identične z njimi. Določeno državljansko "sorodstvo" prav gotovo povezuje bivše socialistične države vzhodne Evrope, torej tudi Slovenijo, medtem ko so naše "vezi" z zahodnimi modernimi državami v marsikaterem pogledu bolj razrahljane. To, kar povezuje večino držav Vzhodne Evrope in jih hkrati oddaljuje od zahodnoevropskih družb, je sovpadanje osebne kulturne modernosti in odsotnosti ustreznih socialnih mehanizmov modernosti, nekakšna povratna zanka med osebo in njenim javnim delovanjem (Tomc, 1994: 28). Takšno sedanje stanje pa je posledica podobne pretekle usode (več desetletij trajajoče komunistične vladavine), ki generira podobne aktualne orientacije (enakopravno vključitev v zahodnoevropsko skupnost držav).

Sorodne države si lahko koristno izmenjavajo izkušnje, saj imajo akterji podobne poglede, soočajo se s podobnimi pojavi in zaznavajo podobne probleme, na voljo pa imajo tudi podobne možnosti delovanja. Države pa, ki nas pomembno prehitevajo, nam lahko služijo predvsem za dolgoročen zgled. Težavo večine vzhodnoevropskih akterjev vidimo v tem, da podcenjujejo oddaljenost od zahodnih držav. Izkazalo pa se je, da je, gledano kratkoročno, zgledovanje pri njih problematično, saj so imele, vsaj v štirih desetletjih po drugi svetovni vojni, zelo različno socialno in državno, delno pa tudi kulturno tradicijo.

Glede na to bo vzhodnoevropski prehod v kapitalizem zelo specifičen proces, proces, o katerem nam lahko razviti svet pove le malo poučnega in skoraj nič neposredno uporabnega. Ne gre le za to, da bo potekal bolj pospešeno (zaradi drugačnih aspiracij prebivalstva in s tem povezane zaznave časa kot omejenega resursa naj bi proces dohitevanja držav metropole potekal veliko hitreje) in na višji stopnji razvitosti (gre za družbe, ki so v veliki meri že industrializirane in urbanizirane), ampak bo moral odstranjevati tudi popolnoma drugačne razvojne blokade (iskanje substitutov razvoja za blokade pretežno normativnega izvora - državno lastnino, strukturna nesorazmerja, neučinkovitost itd.). Zato se moramo zgledovati predvsem pri uspešnih primerih reform v vzhodnoevropskih državah, kot ena od razvitejših držav te agregacije pa se moramo seveda v še večji meri zanašati na svojo lastno socialno in kulturno inovativnost.

To vsekakor velja tudi za področje sindikalnega delovanja. Vprašanje, ki se mi zastavlja, je: Ali kaže politična orientacija temeljnih slovenskih sindikatov ustvarjalen odziv na tranzicijski položaj v obdobju postsocializma?

2. Opis stanja

Preden skušamo odgovoriti na to vprašanje, moramo na kratko opisati temeljne politične orientacije širih krovnih organizacij (Zveze svobodnih sindikatov Slovenije - Svobodnih, Konfederacije neodvisnih sindikatov Slovenije - Neodvisnih, Konfederacije 90 - K-ja 90 in Pergama), kot jih je mogoče razbrati iz odgovorov njihovih ožjih vodstev. Intervjuje smo izvedli v okviru širše zastavljene raziskave procesov postsocialistične modernizacije na Inštitutu za družbene vede (Skupina raziskovalcev, 1994).

Zanimali nas bodo trije sklopi vprašanj: politična dediščina, odnos do drugih in njihova politična stališča danes. Na politično dediščino smo sklepali iz pretekle pripadnosti vodstva (odnosa do Zveze komunistov in njenih podpornih organizacij v prejšnjem režimu), dedovanja preteklega imetja in znanja (ali so prenesli relevantne resurse iz starega režima ali začeli na novo), odnosa do samoupravljanja (ali predstavlja sistem globalne delavske participacije pozitivno izkušnjo ali je bil v celoti delegitimiran) in odnosa do sindikalnega pluralizma (ali je sindikalna kompeticija pozitivna ali negativna za uresničevanje delavskih interesov). Orientacijo do drugih smo opazovali glede na odnos vodstva do političnih strank (ali je do strank nevtravno, ali skuša vzpostaviti distanco do njih, so strankarski sindikati, ali do tega vprašanja nimajo načelnega stališča), domačih sindikatov (kakšno je po njihovi oceni med-sindikalno sodelovanje), vlade (kako sodeluje z vlado) in tujih sindikatov (koliko stikov imajo in kateri so zanj ključnega pomena). Na njihova

politična stališča danes pa smo sklepali iz odnosa ožjega vodstva do stavk (razlike v odnosu do divjih stavk, kajti organizirane stavke seveda podpirajo vsi), kolektivnih pogajanj (kako ocenjujejo pogajanja z delodajalci o pogojih zaposlitve), socialnega pakta (ali jim sporazum z vlado o "socialnem miru" koristi ali ne) in privatizacije (kakšen je njihov odnos do t.im. divjih privatizacij).

2.1. Politična dediščina

Funkcije v starem režimu so imeli vodilni v Svobodnih sindikatih, K-ju 90 in Pergamu; iz opozicije staremu režimu pa je nastal Neodvisni sindikat.

Vodilni v K-ju 90 in Pergamu so imeli sindikalistične funkcije, vodilni Svobodnih pa tudi druge politične funkcije. Na drugi strani se vodilni iz sindikata Neodvisnih legitimirajo z udeležbo v politično-sindikalističnih procesih po letu 1987, torej v političnem spopadu za demokracijo.

Delitev na "stare" in "nove" sindikate je umetna, politikantska, izmišljena, uvožena iz Zahoda ipd. po mišljenju vodilnih v Svobodnih sindikatih, Konfederaciji 90 in Pergamu; ključna pa je za vodilne v Neodvisnem sindikatu, saj so "stari" sindikati zaradi dediščine (materialne in duhovne) iz starega režima še danes v privilegiranem položaju.

Vodilni v Pergamu trdijo, da je delitev izmišljena, uporablja pa jo predvsem marsikdo v tujini, ko hoče stare sindikate označiti za boljševistične, nove pa za demokratične. V resnici pa je pomembno le to, ali je bil proces demokratizacije v sindikatih izpeljan ali ne, ali je članstvo v sindikatu prostovoljno ali ne. Delitev na "stare" in "nove" je, skratka, v veliki meri ideološka, uporablja pa se za samopromocijo. Je pa na drugi strani res, da vprašanje delitve sindikalne infrastrukture obstaja. To vprašanje je treba rešiti in lastnino, ki je bila prej v enem sindikatu, razdeliti.

V Svobodnih sindikatih pravijo, da gre za izrazito ideološko in politično opredeljevanje; pri tem se seveda na staro veže vse negativno, na novo pa vse pozitivno. Tudi oni menijo, da je delitev uvožena iz Evrope.

Po mnenju Neodvisnih so v starih sindikatih liderji večinoma bivši komunisti. Odlikuje jih neke vrste grobost, neznačajnost in oblastizelnost, kar je posledica dolgotrajnega enopartijskega sistema. Pri delitvi na "stare" in "nove" sindikate gre tako za vprašanje ideologije kot nasledstva. Za ideološko vprašanje gre, ker so eni sindikati partijski, drugi pa so zrastle na demokratičnih temeljih. Za vprašanje nasledstva pa gre, ker si je stara sindikalna organizacija prilastila vse premoženje; celo v svoj statut je zapisala, da je pravni naslednik ZSS-ja. Od tod izvira popolnoma neenakopraven položaj tistih sindikatov, ki so nastali na novo, brez finančne podlage, brez prostorov in tudi brez posebej izšolanih kadrov.

V K-ju 90 delitve na "stare" in "nove" sploh ne priznavajo. Po njihovem obstaja le delitev na bolj in manj učinkovite sindikate. Tudi po njihovem gre predvsem za ideološko vprašanje, takoj za

tem pa tudi za lastniško. Značilno pa se jim zdi, da se to vprašanje vedno začne postavljati takrat, kadar naj bi sindikati začeli sodelovati.

Da je samoupravljanje pretežno pozitivna tradicija so menili v Svobodnih sindikatih in delno v K-ju 90; za Neodvisne in Pergam pa je diskreditirano, z njim pa je dokončno konec.

Pri Svobodnih sindikatih torej menijo, da je samoupravljanje v glavnem pozitivna tradicija. V tem kontekstu je značilna izjava: če nekaj pogrešaš in si to potem spet zaželiš, potem to pomeni, da je bilo nekaj dobrega.

Po mnenju vodilnih v K-ju 90 so vse izkušnje, ne glede na sistem, univerzalne. Slovenci imamo nekatere prednosti pred drugimi delavci Srednje Evrope, ker smo imeli sistem samoupravljanja. Politična kultura, ki jo je generiralo, je pozitivna, če odmislimo ideološko podlago sistema. Abecede se nam ni treba učiti od začetka. S samoupravljanjem je skratka konec, vendar pa to, s čimer imamo opraviti, tudi ni nič povsem novega. Izkušnje iz prejšnjega sistema lahko vgradimo v bodoče izkušnje.

V vodstvu Neodvisnih menijo, je zlom samoupravljanja v sedanjí fazi diskreditiral idejo soodločanja. Zato se novi sistem soodločanja tako zelo počasi vnovič uvaja v podjetja.

Za vodilne v Pergamu je samoupravljanja konec. Ta sistem je bil popolnoma izkrivljen, dal je le malo učinkov. Samoupravljanje nima nove prihodnosti in s soupravljanjem ga ni mogoče povezovati. Soupravljanje je postalo relevantno v tistem trenutku, ko smo se odločili za trg. Iz poslovnega sveta se morajo umakniti vplivi zaposlenih.

Sindikalni pluralizem merijo kot pretežno negativen pojav v Svobodnih sindikatih; da pa je potreben, a ob večji integraciji, meni vodstvo preostalih treh sindikalnih organizacij.

Na vprašanje o sindikalnem pluralizmu so vodilni iz Svobodnega sindikata odgovarjali, da so se nekateri sindikati razvili iz ZSS-ja oz. se od njega odcepili na kongresu. Marsikdaj so ambicije posameznikov krive za to, da se je neki sindikat odcepil ali organiziral. Sindikalni pluralizem je, skratka, nastal predvsem iz subjektivnih razlogov. Obstaja le ena izjema, Neodvisni sindikat iz Ptuja, ki se je razvijal samostojno. Poleg tega pa gre sindikalni pluralizem še na škodo in račun delavcev.

Pri Pergamu pravijo, da je bil sindikalni pluralizem nujen. Če pa se bo drobljenje nadaljevalo, bodo prišli do ocene, da je bil sam sebi namen. Po pluralizmu, ki ga sicer podpirajo, mora priti v naslednji fazi, do združevanja in povezovanja.

Pri Neodvisnih menijo, da je sindikalna scena trenutno preveč razdrobljena. Veliko preveč je samostojnih sindikatov po podjetjih, ki niso z nikomer povezani in so zaradi tega šibki. V večini teh primerov bi bilo potrebno združevanje v konfederacije. Vendar pa je sedanjí položaj razumljiv. Tako kot je bilo na politični sceni po demokratizaciji veliko strank in majhnih strank, iz katerih se je kasneje izoblikoval blok treh velikih, se bo razvijal tudi sindikalni pluralizem.

Za vodilne v K-ju 90 število sindikatov ni ovira akcijske enotnosti. Problem je po njihovem v pomanjkanju zaupanja, različnosti interesov, bojazni pred podrejanjem. Sedanji procesi ne ovirajo rasti sindikalne scene, jo čistijo in razgrinjajo njene slabosti; so temelj za kasnejšo integracijo na podlagi spoštovanja načel enakopravnosti. Pomembnejše od formalnega je vsebinsko integriranje.

Iz odgovorov je mogoče sklepati, da se sindikalni politični prostor deli na dva pola: na eni strani so Svobodni sindikati, ki štiri leta po zlomu komunizma ne morejo oz. nočejo skriti nekaterih starih sindikalnih obrazcev in izhajajo iz tradicije prejšnjega režima, na drugi pa so Neodvisni, ki se legitimirajo s "slovensko pomladjo". K 90 in Pergam izhajata iz iste tradicije kot Svobodni sindikati, vendar se skušata od nje bolj odločno distancirati.

Ponuja pa se nam še ena ugotovitev: če bi sklepali le iz števila članov, bi Svobodni sindikati danes v Sloveniji očitno prevladovali. Ker pa jim očitno ni uspelo, da bi se v zadostni meri distancirali od politične dediščine, ki je postala v demokratičnem političnem kontekstu postala vsaj problematična, če že ne nelegitimska, je njihov vpliv v resnici še bistveno manjši. Drugo dejstvo, ki relativizira dominacijo Svobodnih sindikatov na slovenski sindikalistični sceni pa je to, da so le skupni dežnik med seboj relativno avtonomnih sindikalnih organizacij in da ima glede na to vodstvo na voljo le malo manevrskega prostora pri kreiranju svoje sindikalne orientacije.

2.2. Odnos do drugih

Oglejmo si sedaj še, kakšna je po mnenju širih ožjih sindikalnih vodstev orientacija do drugih.

Ko gre za politične stranke vsi izjavljajo, da so sami nestrankarski, drugi pa so večinoma strankarsko usmerjeni.

V K-ju 90 pravijo, da so sami nestrankarska organizacija. Člani in vodstvo sindikata ne morejo biti v najožjem vodstvu političnih strank. Lahko pa so člani stranke ali v njenem ožjem vodstvu.

Za Neodvisne menijo, da so povezani s socialdemokrati, za Svobodne pa, da z Združeno listo. Sindikat nezaposlenih in socialno ogroženih naj bi bil blizu krščanskim demokratom, vsi preostali sindikati pa so na njihovo veselje nestrankarski.

Neodvisni se razglashajo za strankarsko nevtralne. Zvečine so v vodstvu sindikata tisti, ki prej niso bili v Partiji. So proti-enopartijsko usmerjeni. Sicer pa so v predsedstvu sindikata tako nestrankarski ljudje kot člani SDSS-ja, SKD-ja in LDS-ja. Večina članov sindikata pa je politično nevtralna.

Za Svobodne pravijo, da delujejo v navezi z Združeno listo kot naslednico Komunistične partije. Ta povezava je značilna predvsem za njihovo vodstvo, medtem ko je članstvo raznolično. Pri Pergamu je predsednik nekdani član partije; v K-ju 90 pa so bili člani Partije strokovni sodelavci, vendar problem ni tako izrazit kot pri Svobodnih sindikatih.

Svobodni sindikati se štejejo za nestransko oz. nadstransko centralo. Na njih ne more vplivati nobena stranka. Je pa zato lahko vsakdo od njih član katerekoli stranke, vendar pa velika večina članstva kot tudi vodstva ni v nobeni stranki. Sicer pa se imajo za napreden sindikat in priznavajo povezanost z levo politično sceno.

Neodvisni so po njihovem mišljenju povezani s politično desnico, zaradi česar imajo objektivno večjo moč, kat bi jo imeli, glede na svojo številčnost, sicer.

V Pergamu pravijo, da so predvsem strokovna organizacija, ki ni ideološko ali politično usmerjena. Sodeluje pa s strankami za uresničitev interesov v parlamentu. Funkcionarji sindikata niso v vodstvih strank, medtem ko je članstvo zelo različno politično orientirano.

O drugih pa menijo, da se organizirajo po strankarskem načelu, tako kot v Italiji; po njihovem ena centrala gravitira k Združeni listi, druga pa k socialdemokratom.

Za domače sindikate prav tako vsi soglasno ugotavljajo, da je sodelovanje slabo, krivdo za to pa največkrat valijo na druge sindikate.

V K-ju 90 vidijo ključni vzrok za to v nasprotju med Svobodnimi in Neodvisnimi. Za slabe odnose pa krivijo tudi pokoroviteljsko stališče Svobodnih do drugih sindikatov. Sodelujejo, kadar gre za vprašani kolektivnih pogajanj in socialnega sporazuma, slabo pa, kadar gre za stavke, saj gre v tem primeru še vedno za prestižno vprašanje. Tako se na primer Svobodni sindikati kot iniciatorji splošne stavke o tem nikoli ne konsultirajo z drugimi. Boljše medsindikalno sodelovanje je eden od imperativov slovenskega sindikalizma.

Pri Neodvisnih ugotavljajo, da se je leta 1991 oblikovala medsindikalna koordinacija na ravni države, ki usklajuje strokovna stališča pred pogajanj o kolektivnih pogajanjih in socialnem sporazumu. Sicer pa sodelovanje z drugimi sindikati ocenjujejo kot zadostno, krivdo za takšno oceno pa iščejo v ideološko obarvanih trenjih.

V Svobodnih sindikatih pravijo, da sindikati sodelujejo, kadar gre za kolektivna pogajanja in socialni sporazum, ker je o teh stvareh nujno usklajeno nastopanje. Sodelovanje je ugodno, dokler ne prevladajo ozki sindikalni interesi, samopromocija in konkurenčni spopad.

Najbolj kritični pa so v Pergamu. Po njihovem ni strokovnega sodelovanja, ni celo medsebojnega zaupanja. Skleniti bi bilo treba "pakt o nenapadanju", kadar gre za pomembna pogajanja na ravni države. Predvsem strokovnega sodelovanja med sindikati bi morale biti več.

Kadar gre za vlado, pa se med njimi spet pojavljajo razlike: da z vlado ni pravega sodelovanja menijo v K-ju 90, Svobodnih sindikatih in Pergamu; medtem ko so v sindikatu Neodvisnih za težave vlade bolj razumevali.

Vodilni v K-ju 90 ocenjujejo delo vlade kot negativno. Menijo, da ne spoštuje dogovorjenega, ne zagotavlja pravne varnosti državljanov in ima negativen odnos do sindikatov. Vlada še vedno

varuje privilegije nekaterih socialnih skupin in jih podpihuje, medtem ko delavstvu reže vso podstat. Prav tako tudi ni pravil igre pri srečanjih sindikatov z vlado. Vlada želi sindikate zgolj oobveščati o že gotovih dejstvih.

V Svobodnih sindikatih menijo, da je sodelovanje vlade s sindikati v največji meri odvisno od njenih trenutnih interesov. Na drugi strani pa država ni sposobna zagotoviti učinkovitega pravnega varstva.

Pri Pergamu pravijo, da je vlada premalo odločna glede potrebne zakonodaje, pravne varnosti, to je na najnižji stopnji, kot tudi glede nezaposlenosti.

Iz odgovorov vodilnih v Neodvisnih sindikatih pa je mogoče razbrati nekoliko drugačen poudarek. Gospodarski položaj je težaven in skoraj nobena vlada ne bi naredila kaj boljšega. Je ogromno problemov, tako da se vanje ne more poglobljati. Zaradi tega ostajajo problemi nerešeni, na primer managerske plače, delovno-pravna zakonodaja, odtekanje kapitala v tujino itd.

Kar zadeva tuje sindikate, se predvsem pri nemških zgledujejo Svobodni, pri italijanskih v največji meri Neodvisni in Konfederacija 90, pri avstrijskih sindikatih pa Pergam.

Pri Svobodnih sindikatih imajo najboljše povezave z nemškimi sindikati; te tudi najbolj upoštevajo. Sicer pa imajo stike tudi z Italijani, Avstrijci, Madžari, Hrvati in Makedonci. Povezani pa so tudi z Evropsko konfederacijo sindikatov in svetovno sindikalno centralo.

Neodvisni najbolj upoštevajo italijanske izkušnje, povezave pa imajo tudi z nemškimi, avstrijskimi in hrvaškimi sindikati. A, kot rečeno - najbližje jim je italijanski model.

V K-ju 90 dopuščajo posameznim sindikatom pri mednarodnem povezovanju veliko svobodo. Z italijanskimi sindikati imajo uravnotežen odnos, sicer pa imajo stike tudi z Evropsko konfederacijo sindikatov ter z avstrijskimi, madžarskimi in hrvaškimi sindikati.

Pergam ima najintenzivnejše stike z avstrijskimi sindikati. Njihove izkušnje skuša, kolikor je le mogoče, aplicirati na našo sindikalno "sceno". Sicer pa imajo tudi stike z grafičarji v Nemčiji in Švici.

Na slovenskem sindikalnem prizorišču prevladuje torej nezaupanje do drugih, krivdo za takšno stanje pa se dokaj nekritično prelaga na druge. Med tujimi sindikati vsi, brez izjeme, navajajo zahodnoevropska sindikalna prizorišča. Pri tem se sklicujejo na različne izkušnje (na eni strani na nemško in na drugi na italijansko); to kaže na to, da imajo neusklajene predstave o prihodnjem položaju sindikatov v Sloveniji. Razumljiva je podpora Svobodnih sindikatov nemški sindikalni izkušnji, saj bi se na ta način približali monopolnemu vplivu tako v podjetjih kot tudi na celotnem sindikalnem prizorišču. Iz tega razloga je tudi razumljivo sklicevanje na drugačne sindikalne izkušnje (na primer na italijanske) pri številčno šibkejših sindikatih. Sicer pa je tudi iz drugih odgovorov mogoče razbrati, da je sklicevanje na vzhodnoevropske sindikalne izkušnje šibkejše. Kolikor gre pri tem za dolgoročnejšo orientacijo, je to povsem sprejemljivo. Sicer pa bi morali v

sindikalnih vodstvih upoštevati tudi vzhodnoevropske sindikalne izkušnje, saj so, gledano kratkoročno, za nas lahko aktualnejše. Prav tako pa bi se morali naslanjati tudi na svoja lastna inovativna iskanja, pri tem pa izhajati iz neponovljivih sociokulturnih in zgodovinskih okoliščin.

2.3. Politična stališča danes

V tretjem sklopu vprašanj so nas zanimala aktualna politična stališča sindikalnih vodstev.

Za odnos do stavk velja, da tudi divjih stavk ne bi omejevali v Konfederaciji 90, Svobodnih sindikatih in Pergamu; v Neodvisnih sindikatih pa jim nasprotujejo.

V K-ju 90 ne bi omejevali divjih stavk tudi v primeru podpisanega socialnega sporazuma. Nasprotujejo tudi samemu izrazu in raje govorijo o spontanih stavkah. Če bi vodstvo sindikata nastopilo proti spontani stavki, bi ga moralo članstvo odstaviti.

V Svobodnem sindikatu bi skušali divjo stavko sanirati, jo voditi skladno s politiko sindikata. Tudi tu divje stavke ne bi omejevali ob podpisu socialnega sporazuma. Takšna politika bi bila za sindikat katastrofalna. Pomenila bi, da se je vodstvo postavilo v vlogo vrhovnega arbitra.

Tudi v Pergamu divjih stavk ne bi omejevali, ampak bi prevzeli vlogo pogajalca. Predvsem bi morali preveriti, ali je takšen položaj nastal zaradi slabega dela samega sindikata.

Poudarek Neodvisnih je nekoliko drugačen. V primeru divje stavke se ne moreš a priori obrniti proti kolegom. Možno je namreč, da stvakajo, ker sindikalna centrala ni bila dovolj dejavna, informirana. Zato mora vodstvo najprej poskušati doseči pomiritev, kompromis. Kadar pa so zahteve stavkajočih iz čistega realsocialističnega arzenala, so divje stavke lahko za sindikat negativne. V tem primeru zahteve niso uresničljive. Zaradi tega bodo na vsak način nasprotovali divjim stavkam. Če bi se opredelili zanje, sindikati sploh ne bi bili več potrebni.

Glede kolektivnih pogajanj se vsa sindikalna vodstva strinjajo, da je glavna težava to, ker vlada ne stori dovolj za spoštovanje dogovorjenega.

V K-ju 90 menijo, da se kolektivne pogodbe ne spoštujejo in da nespoštovanje tudi ni sankcionirano. V tem pogledu je Slovenija na evropskem repu. Če bi hoteli biti sindikati dosledni, bi morali ves čas stavkati.

V Neodvisnih sindikatih so nezadovoljni, ker se večina kolektivnih pogodb sploh ne spoštuje.

Po mišljenju vodilnih v Svobodnih sindikatih je postalo nespoštovanje kolektivnih pogodb slovenska folklor, kajti država sporazumov ne sankcionira.

Tudi v Pergamu pravijo, da je največji problem izvajanje kolektivnih pogodb. Potreben bi bil zakon, ki bi te stvari sankcioniral.

Podobno se vodstva strinjajo tudi glede socialnega pakta: vlada bi morala več ponuditi v zameno za sindikalno sodelovanje (na primer spoštovanje kolektivnih pogodb, novo zakonodajo itd.).

V K-ju 90 pravijo, da vlada ne ponuja v zameno ničesar. Od njih pričakuje zgolj podpis, da ne bodo stavkali. Sami pa pričakujejo z vlado konkreten daj-dam, vendar vlada ne ponuja ničesar.

V Neodvisnih sindikatih pravijo, da socialni pakt ne more škoditi delavcem. Gre za institut, ki vzpostavlja solidarnostne mehanizme za obdobje, ko se gospodarstvo postavlja na noge. Če bi vlada zagotovila spoštovanje kolektivnih pogodb, bi se morali sindikati v zameno odpovedati bojevanju s štrajki.

V Svobodnih sindikatih so do institucije socialnega pakta skeptični. Če bi prišlo do kršitve tega pakta, se mu bodo odpovedali.

Za vodilne v Pergamu je spoštovanje socialnega sporazuma prav tako dvoomljivo, ker je nezaupanje preveliko.

Pri privatizaciji pa spet pridejo na dan stare razlike. V Svobodnih sindikatih in Pergamu so podpirali Mencingerjev koncept privatizacije, sedanji koncept podpirajo Neodvisni, do tega vprašanja pa se sploh niso opredeljevali v Konfederaciji 90.

V Svobodnem sindikatu niso nobenega koncepta privatizacije podprli v celoti, čeprav se jim je Mencingerjev predlog zdel najugodnejši, ker je gradil na učinkovitosti. Problem privatizacije namreč ni v porazdelitvi, ampak v boljšem gospodarjenju.

Tudi v Pergamu so dajali prednost Mencingerjevemu predlogu, ker je bilo treba čimprej izvesti lastninjenje, ker je podpiral tržno naravnost. So se pa vseeno zavzemali za njegovo modifikacijo z delavskim odkupom.

V Neodvisnem sindikatu so bili proti Mencingerjevemu predlogu managerskega lastninjenja, ker bi omogočal večje manipulacije. Večji pomen so pripisovali notranjemu lastninjenju. Ko se je pojavil Sachsov predlog, so ga preuredili in dopolnili. Sedanji predlog pa se jim zdi dober, potrebno pa bi bilo zagotoviti večji delež za notranji odkup.

V K-ju 90 pa se v nasprotju z ostalimi nikoli niso opredeljevali do teh predlogov, so pa zagovarjali ugoden delež delavcev v novi lastniški strukturi (tretjina družbenega kapitala neodplačana), to je bilo v vseh treh konceptih upoštevano.

Razlike pa so opazne tudi glede pojavnosti divjih privatizacij. Odločno proti "divjim privatizacijam" so v Konfederaciji 90, Neodvisnem sindikatu in Pergamu, medtem ko so v Svobodnih sindikatih do tega pojavnosti bolj zadržani.

V K-ju 90 so prepričani, da je oblast za divje privatizacije vedela, a ni ukrepala. Šele po dveh ali treh letih je sprejela določene ukrepe in angažirala SDK. To pomeni, da je država divje privatiza-

cije podpirala. S tem se je gospodarskim subjektom prepustilo, da so se preoblikovali na liberalen način.

V Neodvisnem sindikatu pravijo, da so bili največji nasprotniki divjih privatizacij. To, da so se dopuščale, je največja sramota nove države. "Divja lastninjenja" bi bilo možno zakonsko omejiti, predvsem bi morala biti bolj dejavna tožilstva.

Tudi za vodstvo Pergama so divje privatizacije nekaj povsem nesprejemljivega. Potrebno jih je hitro odpraviti. So pa proti politizaciji in ideologizaciji tega problema.

Na drugi strani je poudarek vodilnih v Svobodnih sindikatih nekoliko drugačen. Začnejo s tem, da je za njih sporen že sam pojem "divja privatizacija". Čeprav so že od leta 1990 naprej opozarjali na problem odliva kapitala v tujino, pa se jim zastavlja vprašanje, ali vse, kar se danes imenuje "divja privatizacija", to v resnici tudi je. Vsak odpis terjatev še ni nezakonit. Trditi kaj takšnega bi bila neumnost. "Divje lastninjenje" nosi v sebi neki ideološki oz. moralni meter, medtem ko bi moral biti pravi meter to, ali je neka stvar zakonita ali ne. V tržnem gospodarstvu ni arbitra, ki bi določal, kaj je moralno in kaj ne. Če bi ga imeli, bi bili že blizu inkviziciji.

Vidimo, da se glede dveh temeljnih vsebinskih ciljev (kolektivnih pogajanj in socialnega pakta) vodilni v štirih krovnih sindikatih strinjajo. Glede drugih dveh vprašanj pa so pomembne razlike. Svobodni sindikati na eni strani podpirajo vse, tudi divje stavke, so neodločni (tržno orientirani) glede divjih privatizacij in so podpirali Mencingerjev koncept privatizacije. Na drugi strani pa Neodvisni sindikati podpirajo le organizirane stavke, zagovarjajo sedanji koncept privatizacije in so odločno proti divjim privatizacijam. Iz teh in še nekaterih drugih odgovorov je mogoče sklepati na to, da so Svobodni sindikati bliže managerski eliti kot vladi, medtem ko velja za Neodvisne sindikate ravno nasprotno. Za Konfederacijo 90, Svobodne sindikate in Pergam pa lahko ugotovimo še neko pomembno nekonsistentnost v odnosu do vlade. Na eni strani vladi očitajo, da jim v zameno za podpis socialnega pakta ne ponujajo ničesar, sami pa na drugi strani izjavljajo, da bodo podpirali divje stavke tudi, če bo podpisan socialni pakt. Iz tega značilnega primera je mogoče razbrati, da tako vlada kot sindikati še niso izoblikovali v sebi konsistentne vzajemne orientacije, da oba akterja še nista znala vzpostaviti bolj strukturiranega političnega okolja medsebojnega dialoga in delovanja. Oba se, skratka, vedeta tako, kot da je v pogajanjih realistično v zameno za nič pričakovati nekaj.

3. Sklep

Izvirno so bili sindikati organizacije delavcev brez političnih pravic in brez vsakršnega vpliva na delovnem mestu. Predstavljali so obliko pooblaščenja (empowerment), tisti dejavnik, ki je deloval v smeri bolj uravnoteženega odnosa med delavci in delodajalci. Pri tem je imel sindikat na voljo dve obliki moči: negativno (blokiranje odločitev delodajalcev) in pozitivno (sodelovanje v vodenju tovarne). Po pravilu so sindikati razpolagali z negativno močjo, medtem ko se je pozitivno delovanje manj razvijalo in bilo do neke mere značilno predvsem za social-demokratske vladavine. V kontekstu samoupravnega socializma druge Jugoslavije se je formalni status delavcev (in s tem tudi sindikatov) kvalitativno spremenil. Delavci so bili nominalno na oblasti (čeprav je bila v

resnici večina pooblastil v rokah komunističnih odločevalcev), sindikati pa so bili zaradi tega koncipirani kot izrazito politična organizacija. Delovali naj bi v smeri konstituiranja države delovnega ljudstva. Iz tega med drugim izhaja, da je postala meja med delodajalci in delavci netransparentna. V samoupravnem socializmu pa zaradi potlačevanja socialnih konfliktov tudi ni bila predvidena negativna moč sindikatov, zato pa je bila toliko bolj normativno elaborirana njihova pozitivna moč. Sedanje postsocialistično stanje se odlikuje po tem, da na eni strani obstaja kulturna orientacija k izvorni sindikalni situaciji, vendar pa so na drugi strani zaradi več kot štirih desetletij socializma odsotni socialni akterji in mreže, ki bi lahko te kulturne orientacije trajno vzpostavljali in ohranjali. Glede samih akterjev moramo ugotoviti, da se sloj delodajalcev šele oblikuje, medtem ko se predstavniki vlade in sindikatov šele spoznavajo. Odnosi med njimi so zato pogosto ambivalentni, nevzajemni, pričakovanja pa nerealistična. Položaj sindikata je relativno marginalen; to ne spodbuja sprememb v smeri večjega ekonomskega pooblaščenja delavcev. V položaju, ko je bila v veliki meri diskreditirana ideja samoupravljanja, je tudi mogoče pričakovati manjša prizadevanja akterjev za oblikovanje pozitivne moči (sodelovanje v vodenju tovarne) in večji poudarek na negativni moči sindikatov (blokiranju odločitev vlade in delodajalcev).

Kljub nedvomnim posebnostim naše polpretekle zgodovine samoupravnega socializma so nedvomne tudi njegove podobnosti z drugimi socialističnimi režimi Vzhodne Evrope. Zaradi tega se mi zdi pri klasifikaciji temeljnih slovenskih sindikatov relevantno razločevanje, ki ga je na primeru poljske sindikalne izkušnje izdelal Piotr Marciniak (Marciniak, 1992: 150-154). Med drugim navaja:

- * participativne sindikate, ki sodelujejo z vlado, na katero imajo le malo vpliva, in na ta način prevzemajo le odgovornost za njena dejanja;

- * konfrontacijske sindikate, ki iz političnih razlogov niso povezani z vlado, vendar pa je njihovo nasprotovanje v razmerah kronične ekonomske krize povsem neučinkovito ter

- * profesionalne sindikate, ki se osredotočajo na razreševanje čisto konkretnih problemov, kar pa v razmerah celovitih sistemskih sprememb ne more biti učinkovito.

V trenutnih slovenskih razmerah bi lahko imeli Neodvisne sindikate za participativne v odnosu do vlade in konfrontacijske v odnosu do managerske elite, Svobodne sindikate pa za konfrontacijske v odnosu do vlade in participativne v odnosu do managerske elite. Odnos Neodvisnih do politične oblasti si lahko razložimo vsaj z dvema dejavnikoma: s tem, da se doživljajo kot pomembni iniciatorji in dediči "slovenske pomladi", pa tudi s tem, da vodstvo, ob odsotnosti številčnejšega članstva pravilno zaznava bližino politični oblasti kot pomemben izvor svojega lastnega vpliva. S tem, da po demokratični preobrazbi pri nas ni bilo večjih kadrovskih sprememb na odločevalskih položajih v gospodarstvu, pa si lahko razložimo njeno konfrontacijsko naravnost, ko gre za managersko elito. Ravno nasprotno pa vodstvo Svobodnih sindikatov, zaradi obremenjujoče politične dediščine, zaznava odrinjenost od politične oblasti, medtem ko so se zveze z managersko elito ohranile še iz starega režima. Vidimo, da položaj Neodvisnega sindikata zaznamuje manjša politična in večja ekonomska distanca, medtem ko velja za Svobodni sindikat ravno nasprot-

no. V tako definiranem prevladujočem sindikalnem političnem prostoru si Konfederacija 90 in Pergam med kladivom Svobodnih in nakovalom Neodvisnih sindikatov prizadevata ustvariti svojo lastno sindikalistično enklavo, ekvidistanco do Neodvisnih in Svobodnih sindikatov, z bolj ozko opredeljeno profesionalno držo.

Od tega, ali bodo v prihodnje prevladali skupni interesi (želja po boljšem sodelovanju, osredotočenje na kolektivna pogajanja ter socialni pakt itd.) ali pa se bodo poglobljale politične in ideološke razlike, je odvisno, kakšen bo razvoj slovenske sindikalne scene. Vendar pa se nam nobena od zgoraj omenjenih sindikalnih drž v sedanji situaciji ne kaže kot dovolj ustvarjalna. Sindikati bi morali vzpostaviti tako potrebno distanco do države kot do ekonomske elite, se otresti ozke profesionalne drže ter izdelati skupno strategijo globalnega delovanja v odnosu do vlade in delodajalcev. V sedanjem položaju bi to pomenilo skupno vsebinsko delovanje na področjih, kot so privatizacija, kolektivna pogajanja in socialni pakt, saj je od odgovora na ta vprašanja danes odvisen njihov položaj jutri.

LITERATURA

Marciniak, P. (1992), "Polish Unions: Can They Find a Way Out?", *Telos*, št.92

Skupina raziskovalcev Centra za teoretsko sociologijo (1994), Intervjuji z voditelji slovenskih krovnih sindikalnih organizacij, Inštitut za družbene vede

Tomc, G. (1994), "Life In Transition - From Socialism to Post-Socialism and Beyond", *Družboslovne razprave*, št.15-16